

УДК 657.1:658.8
JEL Classification: M41, L22, L81

DOI: 10.37332/2309-1533.2021.3-4.22

Шмигель О.Є.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
фундаментальних та спеціальних дисциплін,
Чортківський навчально-науковий
інститут підприємництва і бізнесу
Західноукраїнського національного університету

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Shmyhel O.Ye.,
cand.sc.(econ.), assoc. professor, associate professor at the
department of fundamental and special disciplines,
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship
and Business of West Ukrainian National University

FEATURES OF DEVELOPMENT OF ACCOUNTING POLICY OF TRADE ENTERPRISES

Постановка проблеми. Торговельні підприємства відіграють значну роль в економічній системі національної економіки. В процесі функціонування торговельні підприємства вступають в різні господарські відносини з усіма суб'єктами господарювання. Торговельні підприємства впливають на діяльність держави, оскільки валовий національний продукт, сформований в результаті їх функціонування, є важливим джерелом наповнення державного бюджету. Сплата торговельними підприємствами в бюджет податків і зборів дає змогу формувати фінансові ресурси для реалізації соціально-економічних завдань держави.

Важливу роль в цьому процесі відіграє документування ведення господарської діяльності, зокрема раціональна організація побудови бухгалтерського обліку торговельних підприємств. Основою облікової системи будь-якого підприємства, зокрема торговельного, є облікова політика. Облікова політика підприємства є базовим документом, який регламентує ведення бухгалтерського обліку. При розробці положень облікової політики необхідно брати до уваги специфіку діяльності підприємства в залежності від його галузевої приналежності, оскільки вид діяльності суттєво впливає на порядок ведення бухгалтерського обліку. Необхідність розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування і організації облікової політики торговельних підприємств, а також потреба у вирішенні питань практичного характеру щодо адаптації вітчизняного обліку до міжнародних стандартів фінансової звітності зумовили актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових статтях здійснюється огляд особливостей облікової політики підприємств і це свідчить про важливість та актуальність даної теми.

Водночас, проблема формування облікової політики торговельних підприємств недостатньо глибоко висвітлена у наукових дослідженнях з бухгалтерського обліку. Внесок у розробку проблем формування теоретико-методичних основ облікової політики внесли вітчизняні та закордонні вчені-економісти: Т. В. Барановська, І. І. Белий, О. В. Боднар, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, С. Ф. Голов, А. Г. Загородній [1], Т. Г. Камінська [2], М. М. Коцупатрий, Ю. А. Кузьмінський, В. А. Кулик [3], А. А. Мазаракі, Ю. Д. Малярєвський, М. С. Пушкар [4], Я. В. Соколов, В. В. Сопко, Т. М. Сторожук, В. О. Шевчук, М. Г. Чумаченко, В. Г. Швець та ін. Не зменшуючи цінності одержаних результатів науковців при вивченні теоретичних аспектів організації облікової політики, встановлено, що створення цілісної системи облікової політики для окремих суб'єктів господарювання не завершено, тому доцільними є розробки окремих елементів і етапів облікової політики саме торговельних підприємств, як важливої складової механізму національної економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є розробка окремих елементів і етапів облікової політики торговельних підприємств з урахуванням їх адаптації до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження. П. Житний облікову політику визначає як «сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, облікова система – це своєрідний механізм підготовки та відображення інформації про фінансово-майновий стан підприємства. Завдяки цій інформації внутрішні та зовнішні її користувачі мають уявлення про реальний стан справ

підприємств» [5]. В. Оліховський облікову політику розглядає як один із ефективних методів податкового планування, як важливий інструмент управління величиною податків, що сплачуються підприємством [6].

Тобто, облікова політика – це усе те, що складається головним бухгалтером і затверджується керівником підприємства, як загальна схема і особливості ведення бухгалтерського обліку на майбутній рік відповідно до вітчизняного законодавства. Під обліковою політикою торговельних підприємств, що застосовується для цілей бухгалтерського обліку, розуміється прийнята та затверджена ним сукупність способів ведення бухгалтерського обліку – первинного спостереження, вартісного виміру, поточного групування і підсумкового узагальнення фактів господарської діяльності.

Головна мета вивчення облікової політики для цілей бухгалтерського обліку підприємства – своєчасно виявляти і усувати недоліки в фінансовій діяльності і знаходити резерви покращання фінансового стану підприємства і його платоспроможності шляхом оптимізації ведення бухгалтерського обліку.

Облікова політика розробляється і затверджується підприємством лише стосовно тих господарських операцій та подій, які мають або матимуть місце в його діяльності або плануються в найближчому майбутньому. Забезпечення достовірності даних досягається дотриманням принципів бухгалтерського обліку і фінансової звітності, саме на яких має будуватися облікова політика: принципи обачності, повного висвітлення, автономності, послідовності, безперервності, нарахування та відповідності доходів і витрат, переважання сутності над формою, історичної собівартості, єдиного грошового вимірника і періодичності. Окрім опису положень здійснення облікової політики з урахуванням принципів, стандартів і процедур, документ повинен забезпечити дотримання певних конкретних вимог:

- облікова політика має бути єдиною на підприємстві, що передбачає обов'язкове застосування обраних методів і прийомів ведення бухгалтерського обліку всіма структурними підрозділами незалежно від виду діяльності та місця розташування;

- облікова політика спрямовується на досягнення основної мети бухгалтерського обліку – надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів на підприємстві;

- застосування облікової політики має бути послідовним, тобто методика відображення господарських операцій, оцінки майна та зобов'язань протягом року, від одного звітного періоду до іншого не може змінюватися. Зміни вносяться тільки з початку нового звітного періоду.

Зміст облікових політик на практиці охоплює принципи, методи і процедури, котрі використовуються для складання та подання фінансової звітності господарської діяльності торговельного підприємства.

Господарська діяльність торгового підприємства складається з процесів придбання, зберігання і реалізації товарів, тому основними цілями бухгалтерського обліку в торгівлі є: контроль збереження товарів, своєчасне надання керівництву підприємства інформації про виручку, витрати, пов'язані з продажем товарів, прибутку від продажів, стану товарних запасів. Для досягнення цих цілей слід вирішити низку бухгалтерських завдань: забезпечення спільно з іншими службами підприємства матеріальної відповідальності працівників за товари, перевірка правильності документального оформлення, законності і доцільності товарних операцій, достеменне відображення їх в обліку; перевірка повноти і своєчасності оприбуткування товарів матеріально-відповідальними особами, правильності і своєчасності списання реалізованих товарів; забезпечення контролю над дотриманням нормативів товарних запасів; встановлення контролю спільно з іншими службами за дотриманням правил проведення інвентаризації, своєчасне і правильне виявлення і відображення в обліку її результатів; своєчасне і правильне виявлення отриманого доходу.

Для торговельних підприємств, що здійснюють розрахунки готівкою як з населенням, так і з юридичними особами, особливе значення має регламентація ведення касових операцій – використання контрольно-касової техніки, інкасації виручки, обліку виручки у вигляді переказів в дорозі і т.п. Вимога складання первинних документів відразу після закінчення операції не поширюється на реалізацію товарів, продукції, робіт і послуг із застосуванням контрольно-касових машин. У цьому випадку допускається складання первинного облікового документа не рідше одного разу в день по його закінченні на підставі касових чеків.

При створенні облікової політики в торговельних підприємствах слід врахувати такі особливості:

1. Облік товару. В оптовій торгівлі товари включаються до складу матеріально-виробничих запасів торговельного підприємства і враховуються тільки за вартістю придбання. Оптові торговельні підприємства обліковують товари за купівельними цінами. При цьому виділяють два способи обліку:

- за фактичною собівартістю: за собівартістю кожної одиниці; по середній собівартості; за собівартістю перших за часом придбання товарів – метод ФІФО. В обліковій політиці закріплюється один з перерахованих вище способів по групі (виду) товарів. Варіант обліку за собівартістю кожної одиниці застосовується досить рідко, тому що відноситься, як правило, до товарів з унікальними властивостями;

– за обліковими цінами. Торговельні підприємства мають право обирати і закріплювати у своїй обліковій політиці метод обліку товарів за обліковими цінами із застосуванням рахунку 28 і відповідних субрахунків. Даний варіант доцільно застосовувати в разі наявності по одній номенклатурі товару декількох постачальників, ціни яких відрізняються, а зберігання товару не розділяється. При істотних відхиленнях облікових цін від ринкових, вони підлягають перегляду. Такі відхилення не повинні перевищувати 10%.

2. Транспортні витрати. Залежно від того, чи оптове підприємство вводить транспортно-заготівельні витрати до собівартості товарів, чи відображає такі витрати окремо, їх обліковують відповідно на субрахунках 281 «Товари на складі» або 289 «Транспортно-заготівельні витрати». На підприємствах оптової торгівлі виділяють два види витрат:

– транспортні витрати при переміщенні товару від постачальників в оптове торговельне підприємство;

– транспортні витрати при переміщенні товару від оптового торговельного підприємства до покупця.

У першому випадку мова йде про транспортно-заготівельні витрати. Для визначення частини транспортно-заготівельних витрат, які відносять на реалізований товар, застосовується спеціальний розрахунок, котрий необхідно закріпити в обліковій політиці підприємства. У другому випадку транспортні витрати списуються до витрат на продаж.

3. Перехід права власності на реалізовані товари. За умови переходу права власності на товар після його оплати, на дату відвантаження товару здійснюється таким проведенням:

Дебет 36	Кредит 702
Дебет 702	Кредит 641 (ПДВ)

Після проведення розрахунків відбувається визнання виручки і списується собівартість реалізованого товару. Важливим при цьому є вірний порядок обчислення ПДВ.

4. Форми первинної облікової документації при реалізації товарів. Існує затверджений набір первинних документів з обліку торгових операцій. Порядок і склад пакета документів підприємства оптової торгівлі визначається в залежності від конкретної операції. Наприклад, операція з реалізації товару транзитом має свої особливості оформлення.

Розрізняють такі оптові транзитні операції:

– транзитні операції з участю у розрахунках оптового підприємства;

– транзитні операції без участі оптового підприємства в розрахунках.

У першому випадку оптове торговельне підприємство укладає договір із підприємствами-виробниками і провадить усі розрахунки за закуплені товари. Разом з тим, воно укладає договір із роздрібними підприємствами і здійснює з ними всі розрахунки, пов'язані з продажем товарів. Тобто, оптове торговельне підприємство є не тільки організатором обороту, а й бере участь у розрахунках за реалізовані товари як із постачальниками, так і з покупцями. Товари на склад оптового підприємства не надходять, а підприємства-виробники відвантажують їх безпосередньо роздрібним підприємствам.

Підприємство оптової торгівлі самостійно розробляє і затверджує положення своєї облікової політики в формі наказу, розпорядження або стандарту на підставі нормативно-правової бази в сфері бухгалтерського обліку.

Торговельні підприємства придбавають товари за купівельними цінами, а реалізують – за цінами продажу. Тому частина торговельних підприємств (зокрема підприємств роздрібною торгівлі) обліковують товари за цінами продажу. В кінці місяця розраховують середній відсоток торговельної націнки, суму торговельної націнки, що припадає на реалізовані товари, і фактичну собівартість реалізованих товарів.

Способи ведення обліку встановлюються відповідними нормативними актами. При відсутності нормативних актів з конкретного питання облікова політика формується на основі самостійної розробки підприємством відповідного способу, виходячи з вимог чинного законодавства і нормативних положень з бухгалтерського обліку.

При складанні облікової політики торговельного підприємства необхідно враховувати специфіку діяльності роздрібною торгівлі, яка повинна бути розкрита в документі. У торговельних підприємств є право вибору способу обліку товарів, який в обов'язковому порядку повинен бути відображений в її обліковій політиці. Так, підприємства, що здійснюють роздрібну торгівлю, оцінку придбаних товарів, можуть виробляти за продажною вартістю з окремим обліком націнок (знижок). У другому випадку в бухгалтерському обліку вартість придбання товарів збільшується на торговельну націнку. При реалізації, незалежно від способу оцінки, товари списуються за вартістю придбання, що дозволяє оцінити фактичний прибуток від роздрібних продажів.

Для обліку витрат, пов'язаних з продажами, роздрібні торгові підприємства використовують рахунок 93 «Витрати на збут». На цьому рахунку ведеться аналітичний облік за видами здійснених витрат.

Так, особливістю облікової політики торгового підприємства є вибір оптимального способу обліку і оцінки наявності у них такого об'єкта обліку, як товари, які повинні бути включені в показник «Запаси» бухгалтерського балансу, виходячи з вартості їх придбання.

В обліковій політиці в частині запасів слід відобразити галузеву специфіку діяльності підприємства. Зокрема, підприємства роздрібною торгівлі згідно з положеннями МСФО можуть вести облік товарів за купівельними або за цінами продажу. Отже, визначення собівартості в разі обліку за роздрібними цінами здійснюється шляхом застосування відсотка реалізованої валової націнки.

У тому випадку, якщо підприємством торгівлі застосовується порядок обліку придбаних товарів за купівельною вартістю, слід включити в нього субрахунок 285 «Торгова націнка» за необхідності, – субрахунки II порядку, що відкриваються до цього рахунку (наприклад, за видами або групами товарів). Відповідно, змінюється і схема відображення виручки від продажу товарів (на рахунку 70).

Особливості здійснення торговельної діяльності обумовлюють детальну структуру субрахунків, що відкриваються до рахунку 28 «Товари» (другого порядку – для обліку товарів на складах, товарів в роздрібній торгівлі і тари; третього порядку – за видами товарів або матеріально відповідальною особою, місцями зберігання тощо), а також субрахунків, що відкриваються до рахунку 93 «Витрати на збут» (за видами витрат, що включаються у витрати обігу). Окрім того, діючим Планом рахунків (Інструкцією щодо застосування Плану рахунків) [7] прямо встановлено обов'язок розподілу витрат на транспортування (між проданим товаром і залишком товару на кінець кожного місяця).

Бухгалтеру потрібно приділити увагу касовій дисципліні, тому що виручка по роздрібному продажу надходить в готівковому порядку, а також з використанням в розрахунках банківських карт. Такі моменти прописуються в додатку до облікової політики – в порядку документообігу підприємств роздрібною торгівлі. У цьому ж документі слід виділити процедуру проведення інвентаризації, оскільки в роздрібних продажах зазвичай присутні втрати і нестачі товарів, які потрібно по можливості мінімізувати.

Облікова політика дає змогу прописувати загальні моменти, характерні для торговельних підприємств, щодо яких у бухгалтера є право вибору, або суб'єкт самостійно розробляє спосіб обліку при відсутності чіткого правового регулювання з того чи іншого спірного питання. Ще одним важливим моментом є необхідність регулярного списання втрат від нестач і псування товарів, в тому числі в межах норм природних втрат та списання на рахунок винних осіб. Ця особливість обумовлює необхідність уточнення робочого плану рахунків – відносно субрахунків, що відкриваються до рахунків 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей» і 663 «Розрахунки за іншими виплатами», а також організації відповідного документообігу на торговельному підприємстві.

Отже, облікова політика має велике значення для торговельних підприємств, оскільки здійснює вплив на ефективність ведення господарської діяльності та її результативність. Слід наголосити, що без раціональної розробленої облікової політики в сучасних умовах неможливо уявити роботу бухгалтерії торговельного підприємства і процес формування інформаційних ресурсів, які б давали якісну базу для прийняття управлінських рішень. Облікова політика торговельних підприємств розробляється з метою впливу на систему обліку в напрямку адаптації її до потреб апарату управління. Організація бухгалтерського обліку на торговельному підприємстві здійснюється на основі концепції облікової політики, забезпечує нормальне функціонування систем обліку та управління, досягнення певних цілей, які стоять перед ним.

Облік запасів, в тому числі і товарів, за міжнародними стандартами фінансової звітності регулюється МСФЗ (IAS) 2 «Запаси», який є аналогом стандарту НП(С)БО 9 «Запаси» [8–9].

Згідно МСФЗ (IAS), для запасів, які не є взаємозамінними, а так само для товарів і послуг, вироблених і призначених для спеціальних проєктів, собівартість повинна визначатися шляхом специфічної ідентифікації індивідуальних витрат.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, в сучасних умовах, в період переходу вітчизняного обліку та звітності на МСФЗ, можливості роздрібних торговельних підприємств, що виникають в процесі формування положень облікової політики за МСФЗ в досліджуваній сфері, є практично аналогічними вітчизняній обліковій практиці.

Облікова політика має суттєве значення для всіх видів підприємницької діяльності – виробничої, комерційної, грошово-кредитної, банківської, страхової; для усіх галузей господарювання – промисловості, сільського господарства, будівництва тощо, проте скрізь вона має свої особливості. Від вдало сформованої облікової політики залежить ефективність управління господарською діяльністю підприємства та стратегія його розвитку на перспективу.

Для торговельних підприємств є характерним великі запаси товарно-матеріальних цінностей, що потребує належної організації бухгалтерського обліку взагалі й аналітичного обліку зокрема. На подальшу перспективу доцільно зосередити увагу на розвитку окремих положень облікової політики

торговельних підприємств, зокрема уніфікації вітчизняних аспектів ведення обліку з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Література

1. Загородній А. Г., Стрижка Т. А. Вплив облікової політики підприємства на величину сплачуваного податку на прибуток. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Економіка. 2019. Випуск 1(53). С. 229-232.
2. Камінська Т. Г. Організація інформаційно-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Облік і фінанси АПК*. 2016. № 4. С. 81-86.
3. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія. Полтава : РВВ ПУЕТ, 2014. 373 с.
4. Пушкар М. С. Облікова політика і звітність. Тернопіль : Карт-бланш, 2004. 141 с.
5. Житний П. Принципи формування облікової політики. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. № 4. С. 25-28.
6. Оліховський В. Я. Теоретичні аспекти податкового планування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи встановлення і проблеми розвитку». 2012. № 722. С. 177-181.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 25.03.2021).
8. Запаси : Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9, затвердж. наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 року № 246. Зміни і доповнення від 29 вересня 2020 року № 588. URL: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/pologhennya-standart-buhgaltersykogo-1021474.html> (дата звернення: 25.03.2021).
9. Запаси : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення: 25.03.2021).

References

1. Zahorodnii, A.H. and Stryzhka, T.A. (2019), "The impact of the company's accounting policy on the amount of income tax paid", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, Serii Ekonomika, Issue 1(53), pp. 229-232
2. Kaminska, T.H. (2016), "Organization of information and analytical support of receivables management of the enterprise", *Oblik i finansy APK*, no. 4, pp. 81-86.
3. Kulyk, V.A. (2014), *Oblikova polityka pidprijemstva: nabutyi dosvid ta perspektyvy rozvytku* [Accounting policy of the enterprise: gained experience and prospects of development], monograph, RVV PUET, Poltava, Ukraine, 373 p.
4. Pushkar, M.S. (2004), *Oblikova polityka i zvitnist* [Accounting policy and reporting], Kart-blansh, Ternopil, Ukraine, 141 p.
5. Zhytnyi, P. (2009), "Principles of accounting policy formation", *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 4, pp. 25-28.
6. Olikhovskiy, V.Ya. (2012), "Theoretical aspects of tax planning", *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnik"*. "Menedzhment ta pidprijemnytstvo v Ukraini: etapy vstanovlennia i problemy rozvytku", no. 722, pp. 177-181.
7. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Instruction on the application of the Chart of accounts, assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations" dated 30.11.1999 no. 291, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (access date March 25, 2021).
8. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Regulation (standard) of accounting 9 "Stocks"" dated 20.10.99 no. 246, available at: <https://buhgalter911.com/uk/normativnaya-baza/instr-plan-rah/standart-buhgalterskogo/pologhennya-standart-buhgaltersykogo-1021474.html> (access date March 25, 2021).
9. "International Accounting Standard 2 (IAS 2) "Stocks"", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021?lang=en (access date March 25, 2021).